

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Toeristische tips	6
Symbolen en afkortingen	7
GPS-Tracks	8
Wandelen op de Caminho Português	9
Tips voor de uitrusting	15
Inlichtingen en adressen	21
Geschiedenis van de Sint-Jacobsroute	24
Portugal	32
1a Porto – Vilarinho	36
1b Porto – Vila do Conde - Arcos	50
2 Vilarinho – Barcelos	61
3 Barcelos – Ponte de Lima	70
4 Ponte de Lima – Rubiães	78
5 Rubiães – Valença do Minho	82
Spanje – de autonome regio Galicië	88
6 Valença – O Porriño	90
7 O Porriño – Redondela	99
8 Redondela – Pontevedra	104
9 Pontevedra – Caldas de Reis	113
10 Caldas de Reis – Padrón	119
11 Padrón – Santiago de Compostela	126
De route naar Finisterre en Muxía	136
12 Santiago de Compostela – Negreira	137
13 Negreira – Olveiroa	140
14 Olveiroa – Finisterre/Fisterra	143
15 Finisterre/Fisterra – Muxía	150
Lijst van Portugese en Spaanse woorden	154
Register	156

Toeristische tips

Hoe dit gidsje te gebruiken

Elke etappe wordt voorafgegaan door een signalement met de belangrijkste informatie. Hierna volgt de beschrijving van de route. In de lichtgroene kaders worden bezienswaardigheden en cultuurhistorische wetenswaardigheden behandeld. Zowel het kaartje met de ingetekende route als het bij iedere etappe beschikbare hoogtepfiel bevat belangrijke symbolen betreffende de infrastructuur en routepunten (zie ook p. 8 GPS). Een verwijzing naar alternatieve overnachtingsmogelijkheden (symbool voor hotel/pension) vindt u in het hoogtepfiel, maar alleen bij plaatsen zonder pelgrimsherbergen (voor plaatsen met herbergen: zie onder het kopje 'Infrastructuur'). In de hoogtepfielen vindt u naast de informatie over stijgen en dalen ook tijden en afstanden tussen belangrijke plaatsen aan de route; om u in staat te stellen uw eigen planning te maken is naast de eigenlijke etappe ook steeds een deel van de voorafgaande en de volgende etappe afgebeeld. Bovendien geven de wandelkaartjes de afstanden van herberg tot herberg aan (blauw rechthoekje met gele tekst).

Pelgrimsherbergen

In de beschrijving is aangegeven of de herbergen door een gemeente, een kerk, door een genootschap/vereniging of particulier worden gedreven. De waardering met één 🍳 à drie 🍳🍳🍳 sint-jacobsschelpen kan u helpen bij de inschatting van de standaard van een herberg. Bepalend voor het oordeel zijn hierbij de faciliteiten (bijv. keuken, wasmachine, droger), de prijs-kwaliteitverhouding en de toestand van het sanitair. Een pluspunt is in de regel de aanwezigheid van een (behoorlijk uitgeruste) keuken, omdat die de pelgrims kosten helpt besparen. De beoordeling gaat in elk geval niet over de gastvrijheid van de 'hospitaleros', aangezien de meeste herbergen dikwijls van management verwisselen. De opgegeven prijzen en andere gegevens zijn die van 2013/14, en zijn onderhevig aan

Ontbijt in de keuken van de pelgrimsherberg van São Pedro de Rates (etappe 2).

veranderingen. Tenzij anders vermeld, liggen de herbergen vlak aan de weg. Bij meer dan één herberg in een plaats worden ze, voor zover nuttig, genoemd in de volgorde waarin ze langs de route liggen. In veel plaatsen bieden ook pensions, hotels, hostales (eenvoudige hotels) of ook particulieren goedkope slaapgelegenheden voor pelgrims, actuele informatie voor pelgrims, kunt u het best ter plaatse inwinnen. (Zie ook hoofdstuk Pelgrimsherbergen p. 19.)

Symbolen en afkortingen

	pelgrimsherberg		arts, ziekenhuis
	hotel, pension		postkantoor
	camping		toeristinfo, verkeersbureau
	restaurant		busverbinding
	bar (met kleine maaltijden)		treinverbinding
	winkel, supermarkt		luchthaven
	internet (ook WLAN/WiFi)		HI. Mis
	drinkwaterpunt		kerk, kapel, klooster
	(kaart: blauwe punt)		vuurtoren / burcht, vesting
	bank (pinautomaat)		afslag naar links, resp. rechts
	apotheek		uitkijkpunt

Afkortingen

Alb.	Albergue = herberg
KH	pelgrimsherberg van een kerkelijke instelling
JeHe	jeugdherberg (Albergue Juvenil)
GH	gemeentelijke pelgrimsherbergen
PH/TH	particuliere/toeristische herbergen, de laatste ook voor niet-pelgrims
VH	pelgrimsherbergen van (Sint-Jacobs)verenigingen/genootschappen
XH	herbergen van de Galicische regering (Xunta de Galicia)
b	aantal bedden/herberg
m	aantal matrassen/herberg
C/	Calle (straat); s/n: zonder huisnummer (sin número)
Wegen/Portugal: IP/IC/M = secundaire weg; N-204 = nationale weg; A-4 = autosnelweg	
Wegen/Spanje: AC-403 = provinciale weg; N-550 = nationale weg; A-55 = autosnelweg	

Infrastructuur

Hier is voor iedere plaats langs de route de aanwezige, voor pelgrims interessante infrastructuur met symbolen weergegeven (voor een verklaring van de tekens, zie p. 7). In kleine plaatsjes rijden bussen vaak maar eenmaal per dag, bij winkels gaat het daar vaak alleen maar om buurtwinkeltjes. De adressen voor medische zorg hebben betrekking op gezondheidscentra van het nationale zorgstelsel (Portugees en Galicisch: Centro de Saúde, Spaans Centro de Salud, of in Portugal ook Unidade de Saúde Familiar, USF, gezinsgezondheidscentrum; doorgaans: ma.–vr. 8–15 uur, in grotere plaatsen voor een deel 24-uurs-diensten; informatie: Portugal: www.saude24.pt, Galicië: www.sergas.es, link Buscador de Centros), in steden staan meestal ziekenhuizen vermeld.

Een snack op z'n Portugees: gegrilde sardientjes midden in Porto.

Gastronomie, feestdagen en fiestas

In deze wandelgids wordt u op regionale en plaatselijke gastronomische specialiteiten en op fiestas gewezen. Zowel in Portugal als in Spanje heeft vrijwel iedere plaats jaarlijks ten minste één groot patroonsfeest, naast lokale en nationale feesten. Deze bieden de gelegenheid regionale tradities en de manier van leven te leren kennen. Plaatselijke specialiteiten hebben veelal eigen gastronomische feesten, waarbij u volop gelegenheid krijgt om te proeven. De Stille Week (Spaans *Semana Santa*, al naar gelang de regio beginnend vanaf Palmzondag (*Domingo de Ramos*)) wordt vooral in

Spanje met grote processies gevierd. Het is ook traditioneel het begin van het pelgrimsseizoen.

Duur van de wandelingen

Hierbij is uitgegaan van een tempo van 3,5–4,5 km/uur (afhankelijk van het terrein); de afzonderlijke tijden zijn steeds gerekend vanaf de voorafgaande plaats. Al naargelang de persoonlijke conditie, de toestand van de weg en de weersomstandigheden kunnen de tijden min of meer sterk afwijken.

GPS-Tracks

Bij deze wandelgids kunt u op de website van uitgeverij Elmar (www.uitgeverij-elmar.nl/boek/rother-wandelgids-caminho-portugues) gratis GPS-data downloaden.

Alle GPS-data zijn door de auteur in het terrein verzameld. Uitgeverij en auteur hebben de tracks en wegpunten naar beste weten en met de meeste zorg gecontroleerd. Toch kunnen fouten of afwijkingen niet worden uitgesloten, bovendien kunnen de gegevens ter plaatse in de tussentijd veranderd zijn. GPS-data zijn weliswaar een uitstekende voorbereidings- en navigatiehulp, maar vereisen nog altijd een zorgvuldige planning, een eigen oriëntatievermogen en kennis van zaken bij de beoordeling van de actuele (terrein)situatie. U moet voor de oriëntatie ook nooit uitsluitend op het GPS-apparaat en de GPS-data afgaan.

Wandelen op de Caminho Português

De zogeheten Portugese route is na de Camino Francés de Sint-Jacobsroute met het grootste aantal pelgrims. Van de 237.886 pelgrims die zich in 2014 bij het pelgrimskantoor van Santiago de Compostela registreerden, kwamen 161.994 personen (68 % van het totale aantal) via de 'klassieke' route, gevolgd door 35.491 personen (15 %) via de Caminho Português. Nadere inspectie van de statistiek brengt een mogelijke reden voor de populariteit van de route aan het licht: ruim 16.000 pelgrims (overwegend Spanjaarden en Portugezen), dus bijna de helft, startte hetzij in Valença (Portugal) of in het op slechts vier kilometer gelegen Tui (Spanje) – en legde dus net de laatste voor het verkrijgen van de pelgrimsoorkonde vereiste 100 km af. Maar toch gaven ook 10.636 personen Porto als vertrekpunt op.

De in dit boek beschreven ruim 240 km lange Sint-Jacobsroute van Porto naar Santiago de Compostela is de ideale keuze voor al diegenen die een korte, maar niettemin complete pelgrimroute willen wandelen. De etappes zijn ook voor amateurwandelaars op een aangename lengte in te richten, en er is een redelijk goede infrastructuur van pelgrimsherbergen en andere overnachtingsmogelijkheden. Vergeleken met andere Sint-Jacobsroutes op het Iberisch Schiereiland is deze route echter beslist die met de minste echt ongerepte trajecten. Zowel het noorden van Portugal als het zuiden van Galicië heeft een hoge bevolkingsdichtheid. Als gevolg daarvan kan de route met name in Portugal de nabijheid van de bewoonde wereld niet altijd mijden en loopt vaak over of langs wegen. Helaas moeten ook steeds weer druk bereden wegen zonder oversteekplaatsten worden overgestoken. Wie op een rustige natuurwandeling door een bijna

In Galicië loopt het pad steeds weer door mooie bossen (etappe 11).

Herbergen: Rubiães (202 m, 500 inw.), GH, ☉, 34 b./vrijwillige bijdrage. Alb. de Peregrinos de S. Pedro de Rubiães, tel. 917 164 476, tel. raadhuis: 251 943 472. In voormalige school (herberg in 2006 ingewijd). Eenvoudige kookgelegenheid, verblijfsruimte; bedden wat dicht op elkaar geplaatst. 13.30-22 uur, nov.-maart sleutel in rest. Bom Retiro (voorbij herberg naar de weg, hierop een kleine 500 m naar rechts).

Alternatief onderdak: São Roque (253 m, klein verspreid liggend gehucht even voor Rubiães): O Reposo do Peregrino, tel./fax: 251 943 692, mobiel: 911 136 984, repousodoperegrino@hotmail.com, www.facebook.com/ReposoDoPeregrino. 2pk. 30-45 €, 1pk. 20/25 €. April-sept. Wifi gratis. Geen eetgelegenheid ter plaatse, wel vervoer naar restaurant. Het landhotel Quinta das Leiras is vooral voor groepen.

De etappe: goed gemarkeerd. De enigszins spannende Labruja-klim naar de Alto da Portela op een kleine 400 m hoogte geeft deze korte etappe haar sjeu. Kleine weggetjes en speciaal tijdens de klim ook voor een deel ongerieflijke en steenachtige, maar meestal

schaduwrijke paadjes, na de afdaling weer goede paden en weggetjes.

Hoogteverschil: 480 m stijgen, 290 m dalen.

Lastige plaatsen: kort na Ponte de Lima kan een stuk pad bij regen in één grote plas veranderen, op paadjes ernaast kunt u daar dan, zij het wat moeizaam, omheen. De klim naar de Alto da Portela is weliswaar niet erg lang, maar voor een deel ongerieflijk en inspannend.

Landschap: de eerste echt landelijke etappe, waarbij de natuurbeleving, afgezien van enkele dorpjes en buurtschappen, domineert. De klim de Alto da Portela op gaat over de voor een deel bosrijke westelijke helling van het Labruja-dal. Ook de afdaling voert u door bos en dorpjes.

Infrastructuur: Arcozelo (28 m, 4000 inw. in de hele gemeente) 100 m links van het pad; Palácio das Trutas (32 m) forellenkeukerij aan de Rio Labruja met ☑; Codeçal (74 m, klein gehucht) ☑☑; São Roque ☑; Rubiães ☑ (500 m van herberg, met Wifi).

Opmerkingen: relatief weinig eetgelegenheden, zorg dat u eten en drinken bij u hebt.

Ga uit de herberg van Ponte de Lima (I) naar rechts, meteen weer rechtsaf de geplaveide weg in en voorbij het **Museu Rural** en het **Parque do Arnado**. Aan het eind hiervan slaat u

linksaf de weg in en meteen weer linksaf het landweggetje. Dit wordt een paadje naast een beek, daarna gaat het korte tijd over stapstenen naast een muur verder naar een landweggetje. Bij regen kan dit door wingerdloof, lastige braamstruikranken en maisvelden omzoomde pad flink onder water komen te staan, ernaast hebben zich al olifantenpaadjes gevormd. Na in totaal 20 min. steekt u de N-306 over (op 300 m rechts een café) en wandelt nu eens op plaveisel,

'Watertrappen' even na Ponte de Lima.

dan weer op grind langs velden in noordelijke richting, gaat onder de autosnelweg door en komt weer voorbij velden bij de kerk van **Arcozelo (2; 25 min.)**. Even hierna staat naar links omhoog een eenvoudige bar aangegeven.

Verder rechtdoor leidt een zandpad u algaauw voorbij wijngaarden en alleenstaande huizen naar een weg, waarop u de **Ponte do Arco de Geia (15 min.; ook Geira of Jeira; eens een belangrijke brug op de Romeinse weg XIX)** en daarmee de **Rio Labruja** oversteekt. Even later volgt u linksaf het bordje 'Café-Bar Palácio das Trutas'. Aanvankelijk op asfalt, daarna op een gedeeltelijk steenachtig landweggetje gaat het bergopwaarts, daarna brengt een geplaveide weg naar links omlaag u op een vlak grindpad naast het riviertje de Labruja met het Parque de Pescas, waar zich ook de forellenkwekerij Palácio das Trutas bevindt (20 min.).

Even later verlaat u de grindweg een paadje naar links op en wordt onder de autosnelweg door geleid. De waarschuwing voor een gevaarlijke brug is verouderd, intussen leidt een solide betonbruggetje over de Labruja. Hierna gaat u linksaf onder de autosnelweg door bergopwaarts en gaat er nog een laatste keer naar rechts onderdoor. Nu wandelt u stijgend en dalend op een prachtig bospad boven de rivier de Labruja. Na een kleine 45 min. leiden de pijlen u naar rechts omlaag en linksaf de M-522 op, waarop u het gehucht **Codeçal (3; 10 min.)** bereikt, met de laatste eenvoudige eetgelegenheid voor langere tijd.

Vanaf hier wordt het langzamerhand ernst met de klim. U gaat tussen de bar en de kapel op de nu eens een steile, dan weer vlakkere asfaltweg bergopwaarts. Na ruim 15-20 min. passeert u het gehucht **Balada**, ruim 10 min. later kunt u bij goed weer rechts de kerk van Labruja en op de andere dalkant het barokke heiligdom Santuario do Senhor do Socorro (18e eeuw) zien. U volgt korte tijd de M-522, verlaat die meteen weer naar rechts, passeert de **Fonte da Tres Bicas** (Fontein van de drie Waterbuizen) en steekt na een klim ter hoogte van het gehucht **Bandeira** nogmaals de M-522 over. Voorbij de Casa de Bandeira met drie bogen en een klein altaar bereikt u bij Sta. Ana (of Santana) opnieuw de M-522, die u echter meteen weer naar rechts verlaat (rechts: voetbalveld), om nu aan de eigenlijke klim in de **Serra de Labruja** te beginnen (Labruja zou afgeleid zijn van laborioso, moeizaam, inspannend).

Aanvankelijk op een steil paadje, dan op een gematigd stijgende bosweg wandelt u op de westelijke dalhelling bergopwaarts. Na 30-45 min. wordt u naar links een steil, ook steenachtig en ongerieflijk bospaadje op geleid. Ca. 10 min. later staat het **Cruz dos Franceses** langs het pad.

i

Het **Cruz dos Franceses** (Kruis van de Fransen; ook *Cruz dos Mortos*, Kruis van de Doden genoemd) is omgeven door diverse legenden, waarvan er een luidt dat het op de plaats staat waar de bewoners tijdens de invasie van Napoleons troepen in 1809 enige achterblijvers vanuit een hinderlaag hadden overvallen en om zeep gebracht. Tegenwoordig laten, net als bij het Cruz de Ferro bij de Camino Francés, veel pelgrims hier steentjes en souvenirs achter (die echter steeds weer worden weggehaald).

Na een kleine 15 min. slaat u ter hoogte van een uitkijkpunt met een leuning eromheen op een rotsplateau rechtsaf naar een bosbouwweg en komt naar links bij een bosbouwweg dwars daarop op de **Alto da Portela Grande de Labruja (4)**, het hoogste punt van de etappe en ook van de hele route (bord: 'Paredes de Coura'). U gaat korte tijd linksaf en begint dan naar rechts de aanvankelijk heel steenachtige, later zanderige afdaling. Na een klein stuk omhoog in het bos markeert een bordje het begin van de gemeente Agualonga. Even la-

Op deze etappe overheerst voor het eerst de natuur.

ter verlaat u het bos, passeert een paar huizen en wandelt nu weer door een meer open, licht heuvelachtige en met velden doorspekt landschap.

Ca. 45 min. na de Portela-hoogte kunt u eventueel in de bar Roulotte, een eetstalletje in een woonwagen, de inwendige mens versterken. Door de velden bergafwaarts en weer bergopwaarts komt u bij de N-301, steekt die over en verlaat even later de gemeente Agualonga. De herberg wordt na 1300 m in het vooruitzicht gesteld, wat ook ongeveer klopt. Even later bereikt u **São Roque** aan de N-201. Volg deze korte tijd naar rechts, verlaat hem rechtsaf en wandel op het weggetje door het bos naar de **herberg van Rubiães (5)**.

Het wijd verspreid liggende **Rubiães** (district Paredes de Coura) lag vroeger vlak aan de Romeinse weg XIX en later aan de pelgrimsroute naar Santiago de Compostela. Aan de Romeinen heeft het mogelijk ook zijn naam te danken, die zich ontwikkeld zou kunnen hebben uit het Latijnse rubeus (braamstruik). De **Igreja de São Pedro de Rubiães** behoort sinds 1913 tot de lijst van de Portugese rijksmonumenten. Bij het in de bovendorpel gegrifte getal 1295 gaat het waarschijnlijk om het jaar van de voltooiing van de romaanse kerk, volgens een eerste schriftelijke vermelding uit het jaar 1258 ressorteerde de kerk 'sanctus Petrus de Rubiães' aanvankelijk onder het bisdom Tui, dat zich tot in de regio Minho – Lima uitstrekte. Van de 16e tot de 19e eeuw werd ze meermalen verbouwd en uitgebreid. Eind 16e, begin 17e eeuw ontstond het fresco in het interieur. Bij de kerk is een Romeinse mijlsteen uit de tijd van keizer Caracalla te zien.